

Tre myter om arbejdsløshed og økonomisk metode

– økonomisk teori og politik fra en post-keynesiansk vinkel

Dette indlæg behandler tre myter i den makroøkonomiske teori. To af disse myter – stabilitetsmyten og myten om den strukturelle ledighed – har umiddelbar forbindelse til den økonomiske politik. Den tredje – myten om det nødvendige mikrofundament for makroteorien – medfører, at en stor del af det, der i dag forskes og undervises i, bliver irrelevant eller direkte skadeligt.

Peter Skott,
docent ved
Afdeling for Nationaløkonomi,
Aarhus Universitet

Indledning

Økonomisk teori påvirker den økonomiske politik, og forkerte teorier kan derfor have kostbare konsekvenser. Det er hensigten med dette indlæg at diskutere tre kostbare myter i den makroøkonomiske teori.

Ifølge *stabilitetsmyten* vil markedsmekanismen automatisk bringe økonomien til dens strukturelt bestemte ligevægt, blot man fjerner 'imperfektioner' i form af pris- og lønstivhed. *Myten om den strukturelle ledighed* fortæller, at denne ligevægt er veldefineret, at den gennemsnitlige ledighed på langt sigt vil svare til ligevægtsniveauet, og at dette niveau ikke kan påvirkes af finans-, penge- og valutapolitik.

Disse to myter har umiddelbar forbindelse til den økonomiske politik. På europæisk plan har de ført til en restriktiv efterspørgselspolitik og medvirket til den uhyggeligt høje arbejdsløshed. De danner endvidere baggrund for den ensidige fokusering på arbejdsmarkeds- og incitamentsproblemer som roden til den høje ledighed og har dermed også været medvirkende til sociale forringelser og en øget indkomstpolarisering.

Omkostningerne ved den tredje myte er mere indirekte. *Myten om det nødvendige mikrofundament for makroteorien* lægger uheldige restriktioner på de spørgsmål, der tages op i økonomisk teori og den måde, de behandles på. Resultatet er, at meget af det, der i dag forskes og undervises i, bliver irrelevant i forhold til den verden, vi rent faktisk lever i. Denne irrelevans indebærer i sig selv et stort spild, først og fremmest af menneskelige talenter og ressourcer. Men irrelevansen bliver direkte farlig, når konklusioner fra verdensfjerne modeller overføres direkte på praktiske problemer.

Dette indlæg skal ifølge redaktørernes plan dække den 'post-keynesianske skole'. Det er imidlertid ikke en præsentation af 'den post-keynesianske teori' om arbejdsløshed og metode. Post-keynesianere er en broget flok, og en sådan fælles teori findes ikke. Jeg har heller ikke forsøgt at dække et bredt ud-

valg af post-keynesianske synspunkter. Dertil er spredningen for stor og pladsbegrænsningen for stram.¹ Indlægget giver én post-keynesiansk vinkel på nogle vigtige spørgsmål. Hovedpunkterne vil finde støtte hos de fleste post-keynesianere, men nogle af delargumenterne står for egen regning.

Stabilitetsmyten

De færreste har læst Keynes, og tilsyneladende er det et fåtal, der ved, hvad han egentlig skrev. Når 'keynesianske' økonomer i dag fokuserer på pris- og lønstivhed som en årsag til arbejdsløshed, er de i virkeligheden fundamentalt anti-keynesianske. Keynes selv mente ikke, at løn- og pris-fleksibilitet ville føre en markedsøkonomi til en ligevægt med fuld beskæftigelse.² Hans analyse fokuserede på stabilitetsspørgsmål, og han konkluderede at stive penge-lønninger er en god ting!

En teori bliver selvsagt hverken mere eller mindre god blot fordi den kan føres tilbage til denne eller hin økonom. Ikke desto mindre er der grund til at beklage det mangelfulde kendskab til Keynes' teorier. For det første afspejler fænomenet en sjuksket og uvidenskabelig praksis. Uanset om Keynes havde ret eller ej, så er det noget sjuksket at betegne en analyse som keynesiansk, hvis den vitterligt intet har med Keynes at gøre. Nyuddannede økonomer forventes at kunne formulere matematiske modeller med stor præcision; derimod stilles der forbløffende ringe krav med hensyn til både teorihistorie og kendskabet til den virkelige verden, dens forskellige institutioner og historie.

For det andet er den glemte del af Keynes' analyse stadig yderst relevant. Der findes hverken teoretisk eller empirisk belæg for den herskende stabilitetsmyte. Keynes havde ret. Et fald i pengelønningerne udgør et tvivlsomt middel til at fjerne arbejdsløshed på makroplan.

Hvis der er uligevægt på et marked, så antages det normalt, at prisen på markedet vil give sig, og at denne prisjustering skaber overensstemmelse mellem udbud og efterspørgsel. En partiel analyse af prisjustering på et enkelt marked er forholdsvis enkel, og markedsmekanismen fungerer også ganske fint, når det drejer sig om f.eks. jordbær eller rugbrød. Nogen markeder er imidlertid så store, at de ikke bør analyseres i en partiel model. Det gælder specielt arbejdsmarkedet. Hvis arbejdsløshed fører til lavere lønninger, så vil disse lavere lønninger påvirke lønmodtagernes indkomst og dermed smitte

af på efterspørgslen efter forbrugsvarer. Hvis man skal analysere, hvorvidt et markedssystem af sig selv kan sikre fuld beskæftigelse, bør det derfor ske i en model, der er 'generel' (i modsætning til partiel). Det var præcist det, Keynes forsøgte at gøre i GT.

Efter 3 indledende kapitler analyserede han bestemmelsen af en 'fastløns-ligevægt' i kapitlerne 4-18. I stiliseret form giver IS-LM modellen en ganske udmærket fremstilling af grundskelettet i disse kapitler. Analysen viser, at der i almindelighed ikke vil være fuld beskæftigelse i en model, hvori pengelønnen er lagt fast på et arbitrært niveau. Denne generelle konklusion er hverken kontroversiel eller specielt keynesiansk. *Det kontroversielle opstår først ved analysen af ændringer i pengelønnen.* Kapitlerne 4-18 opbygger et apparat, der kan bruges ved vurderingen – i kapitel 19 – af virkningerne af et fald i pengelønnen. Nogle af disse virkninger er positive (f.eks. 'Keynes-effekten' af en lavere rente på investeringerne), mens andre virker negativt (f.eks. lavere forbrug og investeringer som følge af forventninger om yderligere fald i priser og lønninger). 'Keynes-effekten' indfanges eksplicit af IS-LM modellens ligninger, hvorimod forventningseffekterne af faldende pengelønningerne ikke indgår i ligningerne, der er formuleret for et givet pengelønsniveau.³

Afvejningen af de forskellige modsatrettede effekter leder til den konklusion at, alt i alt, er der »no ground for the belief that a flexible wage policy is capable of maintaining a state of continuous full employment« (GT p. 267). Tværtimod, høj pengelønsfleksibilitet ville

»cause a great instability of prices, so violent perhaps as to make business calculations futile in an economic society functioning after the manner of that in which we live. To suppose that a flexible wage policy is a right and proper adjunct of a system which on the whole is one of *laissez-faire*, is the opposite of the truth« (p. 269).

Substansen i denne stabilitetsanalyse er ikke blevet imødegået. Der henvises undertiden til den stabiliserende Pigou-effekt, som ikke indgik i Keynes' analyse i kapitel 19. Men det er almindelig anerkendt, at Pigou-effektens empiriske betydning er ganske minimal. Myten om den stabiliserende virkning af pengelønsfald accepteres derfor formodent-

lig – i dag som på Keynes' tid – ud fra en falsk analogi med den partielle analyse af et enkelt marked.⁴

Myten om den strukturelle ledighed

Økonomien rammes konstant af forskellige former fra stød, og de fleste økonomer er enige om, at finans- og pengepolitikken kan spille en væsentlig rolle i stabiliseringsøjemed. Derimod benægtes det normalt i dag, at efterspørgselspolitik kan påvirke beskæftigelsen på længere sigt. Dette er i modstrid med den i 1960'erne så populære Phillipskurve, som indebar et trade-off mellem arbejdsløshed og inflation. En permanent reduktion i arbejdsløsheden kunne ifølge den traditionelle Phillipskurve opnås på bekostning af en stigning i inflationen.

Det grundlæggende argument mod Phillipskurven kan udtrykkes ganske kort. Økonomiens agenter, antages det, lider ikke af pengeillusion. De er kun interesserede i reale størrelser såsom reallønnen eller det reale forbrug. Rent nominelle forhold som ændringer i de absolutte priser kan derfor ikke påvirke en langtidsligevægt, og den gennemsnitlige arbejdsløshed kan på langt sigt ikke afvige systematisk fra ligevægtsniveauet. Denne argumentation indebærer, at troen på et stabilt trade-off erstattes af troen på en veldefineret strukturel ledighed, en entydigt bestemt 'naturlig arbejdsløshed' eller 'NARU' (non-accelerating-inflation rate of unemployment). En arbejdsløshed under (over) det strukturelle ligevægtsniveau vil, hævdes det, føre til eksplosivt voksende (aftagende) inflationsrater.

Et modeksempel

Argumentationen lyder besnærende, men den holder faktisk ikke. Eller rettere, i anvendelsen af argumentet indsniger der sig ofte en inkonsistens. Det antages nemlig også – ganske rimeligt – at inflation er noget negativt, som de fleste agenter af en eller anden årsag ikke kan lide. Antagelsen formuleres ikke altid eksplicit, men uden en sådan antagelse ville det være svært at forklare, hvorfor de økonomisk-politiske beslutningstagere skulle bekymre sig om inflationsraten. Hvis man accepterer, at inflation påvirker agenternes nytte, er der imidlertid ikke længere grund til at tro, at ligevægtsløsningen for reale størrelser som beskæftigelse og realløn vil være uafhængig af inflationsraten og – mere generelt – af regeringens politik mht udviklingen i den nominelle efterspørgsel.

Betragt et simpelt eksempel.⁵ Antag at en central fagforening først sætter pengelønnen w , og at regeringen derpå via efterspørgselspolitikken kan bestemme den samlede nominelle efterspørgsel pY .⁶ Virksomhederne profitmaksimerer, og hvis der er faldende marginalprodukt, bliver reallønnen en aftagende funktion af output, $w/p = f(Y)$, $f' < 0$. Fagforeningen antages at have en nyttefunktion, der afhænger af realløn, beskæftigelse og inflation, og det antages endvidere, at fagforeningen fuldt ud kan forudse regeringens valg af pY .

Det er nu en let sag at overbevise sig om, at det reale udfald afhænger af regeringens adfærd. Betragt først et regime, hvor regeringen altid vil sikre prisstabilitet. Den aggregerede efterspørgsel pY fastsættes med andre ord uafhængigt af pengelønnen w og således, at prisen p bliver uændret i forhold til den foregående periode. Fagforeningen er i denne situation uden indflydelse på inflationsraten, men til gengæld har regeringen med sin politik fraskrevet sig enhver mulighed for at påvirke realløn og beskæftigelse. Fagforeningen vælger derfor den pengeløn, der giver den fra fagforeningens synspunkt optimale kombination af realløn og beskæftigelse.

Situationen er en ganske anden under et regime, hvor regeringen er indifferent mht inflationsraten og i stedet vælger den nominelle efterspørgsel således, at der – givet pengelønnen w og sammenhængen $w/p = f(Y)$ – opnås en af regeringens ønsket realindkomst Y^* . I denne situation vil den fuldt rationelle og forudseende fagforening indse, at den umuligt kan påvirke realløn og beskæftigelse. Den vil derfor koncentrere sig om at sikre, at der ikke opstår inflation.

Medmindre regering og fagforening har præcist de samme ønsker mht de tre variable (inflation, realløn og beskæftigelse), vil de to regimer give forskellige udfald. Efterspørgselspolitikken kan med andre ord påvirke beskæftigelsen, også på langt sigt. Bemærk endvidere, at i denne model kan en inflationsindifferent pengepolitisk myndighed opnå både fuld beskæftigelse ($Y=Y^*$) og prisstabilitet. Dette resultat vender op og ned på den almindelige opfattelse af, hvilke målsætninger en centralbank bør forfølge. Den Europæiske Centralbank har således prisstabilitet som sin dominerende målsætning, men hverken de teoretiske eller empiriske argumenter for denne målsætning er overbevisende.⁷

Normer

Det er en standardantagelse i økonomiske modeller, at agenternes nytte afhænger af deres eget forbrug af varer og fritid. 'Rationel adfærd' tilsiger ikke i sig selv en sådan specifikation af nyttefunktionen, og både almindelig sund sans og et omfattende empirisk materiale viser, at denne Robinson Crusoeagtige nyttefunktion er alt for restriktiv. Agenter, der skal fungere i en social sammenhæng, er naturligvis også interesserede i, hvordan deres egen indkomst og forbrug ser ud i forhold til det omgivende samfund.⁵

Den faktisk observerede pengelønstivhed behøver på den baggrund ikke være udtryk for pengeillusion. Lønmodtagere, der er interesserede i deres relative løn i forhold til andre indkomstgrupper, vil naturligt modsætte sig et fald i egen løn, også selv om en udhuling af reallønnen via prisstigninger vil blive accepteret. Forskellen er, at prisstigningen rammer alle lønmodtagergrupper ens. Et lønfald derimod vil typisk indebære ikke blot et fald i reallønnen, men også et fald i den relative indkomst. Dette relative lønargument, der også findes i Keynes (1936, pp. 13-14), er standard i post-keynesiansk litteratur.

Den sociale dimension i løndannelsen indebærer ikke i sig selv et argument mod en lodret Phillips-kurve på langt sigt. Antag, at der er n forskellige (symmetriske) lønmodtagergrupper. Hver enkelt gruppe har en aspirationsløn, som den stræber mod at opnå. Hvis aspirationslønnen er givet som en relativ løn, vil den i'te gruppes lønkrav kunne skrives

$$(1) \quad \hat{w}_i = f((w_i/w)^A - (w_i/w)) + \hat{w}^e; f' > 0$$

hvor w er pengelønnen, fodtegn angiver gruppe, toptegnene e og A angiver henholdsvis en forventet værdi og et aspirationsniveau, og en 'hat' angiver en vækstrate. Ligningen udtrykker, at løninflationen for den i'te gruppe afhænger positivt både af den forventede generelle løninflation og af forskellen mellem gruppens aspirationsniveau og den faktiske løn.

Lønkravene må forventes at afhænge negativt af arbejdsløsheden eller, sagt på en anden måde, høj arbejdsløshed vil dæmpe aspirationsniveauet. Dvs vi kan skrive $(w_i/w)^A$ som

$$(2) \quad (w_i/w)^A = g(u, x_i); g_u < 0$$

hvor x_i betegner andre variable, der influerer på aspirationsniveauet. For simpelheds skyld antages det, at der kun er én sådan variabel, og at den påvirker aspirationsniveauet positivt, $g_x > 0$.

Hvis der er symmetri mellem de forskellige grupper ($u_i = u$, $x_i = x$ og $w_i/w = 1$), medfører (1)-(2) følgende udtryk for den generelle løninflation

$$(3) \quad \hat{w} = \phi(u, x) + \hat{w}^e; \phi_u = f'g_u < 0$$

I en langtøbligevægt må det forventes, at forventningerne går i opfyldelse, $\hat{w} = \hat{w}^e$. Vi får dermed en entydig løsning for arbejdsløsheden som funktion af variabelen x; hvis $\phi(u, x) = 0$, vil der gælde at

$$(4) \quad u^* = \psi(x); \psi' > 0$$

Udledningen af den entydige strukturelle ledighed i ligning (4) byggede på aspirationer mht den relative løn. Tilsyneladende gør det derfor i denne henseende ikke den store forskel, om man følger den gængse Robinson Crusoe vision. Hvis alle de variable, der bestemmer ligevægtsledigheden u^* (i ligning (2)-(4) repræsenteret ved den én-dimensionale variabel x), kan anses for eksogene i forhold til finans- og pengepolitikken, så vil ethvert forsøg på via efterspørgselspolitikken at presse ledigheden ned under u^* være omsonst på langt sigt.

Hvis derimod x-variablen kan påvirkes af efterspørgselspolitikken stiller sagen sig anderledes.⁹ Antag, at hr Jensen får arbejde og tilbydes en løn, der ligger langt over, hvad han ventede. Aspirationslønnen i ligning (2) ligger med andre ord under den faktiske løn, og i perioden umiddelbart efter sin ansættelse vil Jensen formodentlig være parat til at acceptere en lavere lønstigningstakt end andre grupper. Men lad os antage, at han faktisk får stigninger på linie med den generelle lønstigning. Det synes rimeligt at antage, at Jensen gradvist vil revidere sin opfattelse af 'hvor meget han er værd'. Hans aspirationsniveau vil tilpasse sig den faktiske løn. Hvis virksomheden derfor senere forsøger at reducere hans løn, vil det blive opfattet som uretfærdigt, og Jensen må forventes at ville modsætte sig et sådant fald.

Aspirationsniveauet kan med andre ord ikke anses for eksogent givet. Lønaspirationer har en tendens til gradvist at tilpasse sig til den faktiske løn. Denne tilpasning kan matematisk formuleres ved en simpel differentilligning

$$(5) \quad dx/dt = h((w_1/w) - (w_1/w)^A); h' > 0$$

Hvis vi bruger ligning (2) og antager symmetri mellem grupperne, kan ligning (5) omskrives til

$$(6) \quad dx_1/dt = H(u, x); H_u > 0, H_x < 0$$

Differentialligningen (6) medfører, at hvis u fastholdes på en værdi \underline{u} , så vil aspirationsniveauet konvergere mod et niveau $x = G(\underline{u})$, $G' > 0$.

Oversat til normalt dansk betyder denne endogene tilpasning af aspirationer til faktisk løn, at efterspørgselspolitikken nu kan påvirke ledigheden, ikke blot på kort sigt men også det 'strukturelle ligevægtsniveau' u^* . En ekspansiv økonomisk politik fører på kort sigt til en ledighed under ligevægtsniveauet u^* . Lønaspirationerne bliver ikke opfyldt, og dette fører – med standardantagelser om forventningsdannelsen – til stigende inflation. Men det medfører også, at aspirationerne nedjusteres, og denne nedjustering – dette fald i x – betyder, at ligevægtsledigheden u^* falder. Hvis man efter en vis periode strammer efterspørgselspolitikken, så ledigheden stiger til det nye, lavere ligevægtsniveau, vil inflationsraten stabiliseres på det nye, højere niveau. Man vil have opnået en permanent stigning i beskæftigelsen. Omkostningen er en stigning i in-

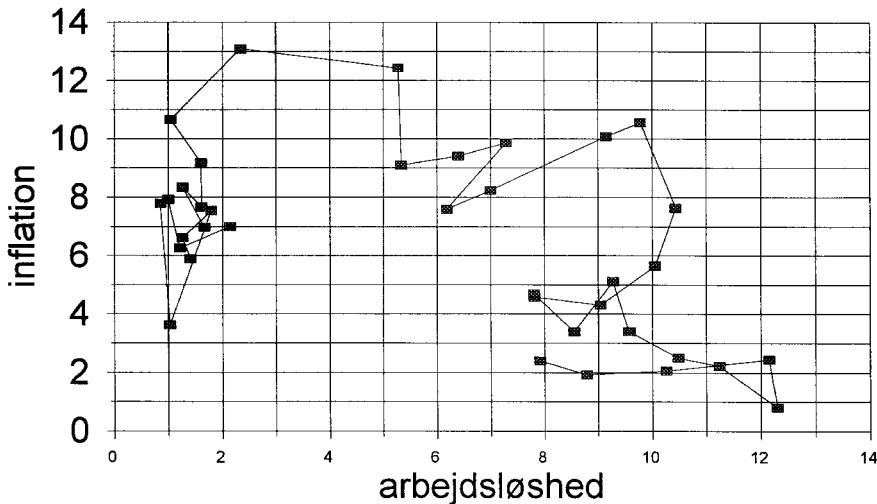
flationen, men der er tale om et niveauskift, ikke om stadigt stigende inflation.¹⁰ Kort sagt, med endogene aspirationer er der ingen entydig strukturel ledighed (eller 'naturlig arbejdsløshedsrate' eller 'NAIRU'). Den strukturelle ledighed tilpasses gradvist den faktiske; der er hysteresi i ledigheden.¹¹

Empiri

Overvejelserne ovenfor ville forekomme spekulative og uinteressante, hvis det empiriske billede klart pegede på et veldefineret strukturelt ledighedsniveau. Det gør det imidlertid ikke. I efterkrigstidens USA tegner der sig med lidt god vilje et rimelig veldefineret strukturelt ledighedsniveau på mellem 4.5% og 7%.¹² Men i Europa (og i mellemkrigstidens USA) ser det anderledes ud. Faktisk giver det grafiske billede for de fleste lande indtryk af noget, der ligner en traditionel Phillipskurve med en negativ hældning. Figur 1 viser billedet for Danmark.¹³

For at få den europæiske empiri til at passe med en NAIRU teori, må man derfor finde gode grunde til, at NAIRU'en varierer på tværs af landene og til, at den har flyttet sig på passende vis gennem tiden. Det er ikke så let. De strukturelle arbejdsmarkedsforhold i Spanien og Portugal ligner f. eks. hinanden meget, mens der er en forskel på 15 procentpoint i arbejdsløsheden (Blanchard og Jimeno (1995)),

Figur 1. Dansk Phillipskurve, 1960-1997

og generelt konkluderer Blanchard og Katz (1997, p. 69), at økonomer »are a long way from having a good quantitative understanding of the determinants of the natural rate, either across time or across countries«.

Hvis man ser på mere formelle økonometriske undersøgelser, så er konklusionen fra de store danske modeller ADAM og SMEC helt utvetydig: SMEC og ADAM har *ikke* et entydigt strukturelt ledighedsniveau.¹⁴ Tværtimod, en kombination af efterspørgsels- og valutakurspolitik kan ifølge både SMEC og ADAM give en permanent reduktion af ledigheden. Der er et traditionelt trade-off: en reduktion af ledigheden med ét procentpoint koster ifølge SMEC en stigning i inflationen på 2,5 procentpoint, mens ADAM indebærer en inflationsomkostning på kun 1,3 procentpoint. Når danske økonomer med henvisning til ADAM eller SMEC taler om en dansk NAIRU, afslører de derfor et yderst mangelfuldt kendskab til modellerne.

Mikrofundament eller optimeringskorthus?

Det siger sig selv, at hvis man vil formulere en fornuftig teori om udviklingen i f. eks. den samlede beskæftigelse, så må man gøre sig nogle overvejelser om, hvordan husholdninger og virksomheder opfører sig. Nyklassiske og nykeynesianske økonomer ophører kravet om et mikroøkonomisk fundament til den helt centrale skillelinje i forhold til tidligere tiders 'ad hoc' teori. På den baggrund kunne man måske forledes til at tro, at andre økonomer – Keynes, gammeldags keynesianere og Marx-inspirerede økonomer, for eksempel – ikke har interesseret sig for mikroadfærd. Det har de naturligvis. For at tage et eksempel, så udgøres langt størstedelen af Keynes' General Theory af en detaljeret diskussion af, hvad der bestemmer de enkelte husholdningers forbrug og porteføljesammensætning og de enkelte virksomheders investeringsbeslutninger.

Helt paradoksalt bliver det, når dét, der i dag går for at være et mikroøkonomisk fundament, i virkeligheden ofte består af vildt urealistiske antagelser, der har meget lidt med mikroøkonomi at gøre. Hvis en moderne vækstteoretiker, for eksempel, taler om en model med et mikroøkonomisk fundament, kan det typisk betyde en model, hvori det antages (i) at alle agenter lever evigt, (ii) at de er identiske og har tilpas simple nyttefunktioner, og (iii) at de har fuld forudseenhed mht alle relevante priser, lønninger og rentesatser fra nu af og i al evighed. Disse 'simplifi-

cerende antagelser' gør det muligt at udlede den optimale forbrugsadfærd og ligevægtsforløbet over tid. Alt sammen meget smukt, men hvad har det med mikroøkonomisk fundament at gøre? Skal betegnelsen have mening, må det kræves, at antagelserne om den mikroøkonomiske adfærd har en vis rimelighed. Desuden er det noget af en tilsnigelse at tale om mikrofundament, når det som udgangspunkt antages, at alle agenter er identiske. Fremgangsmåden indebærer reelt en – totalt ubegrundet – aggregeringsantagelse om at makroøkonomien opfører sig og kan analyseres som om den befolledes af en enlig repræsentativ Robinson Crusoe.

Antagelsen om fuld forudseenhed (eller 'rationelle forventninger' i en stokastisk sammenhæng) fortjener en særlig kommentar. Det kan naturligvis være rimeligt somme tider at analysere ligevægtssituationer, hvor forventningerne opfyldes. Det har man gjort til alle tider. Marshalls partielle analyse af en kortløbsligevægt er ét eksempel. Keynes' teori i General Theory antager ligeledes, at virksomhedernes kortløbsforventninger indfries (virksomhederne ligger på deres udbuds- og efterspørgselskurver). Harrod's analyse af ligevægtsvækstraten ('the warranted rate of growth') udstrækker antagelsen om rationelle forventninger til også at gælde på langt sigt. Vækstraten er 'warranted' præcist, fordi det er en vækstrate, der sikrer, at virksomhedernes efterspørgselsforventninger opfyldes, og at de derfor ikke fortryder deres tidligere investeringsbeslutninger (udviklingen i efterspørgslen viser, at investeringerne har været 'warranted').

Mens det ofte kan være fornuftigt at betragte ligevægte, hvor forventningerne opfyldes, så er det svært at finde empirisk belæg for at folk *altid* skulle danne rationelle forventninger. Faktisk er der et overvældende empirisk materiale, der viser, at det gør folk ikke.¹⁵ Det er derfor også vanskeligt at se meningen med et metodisk krav om *kun* at betragte sådanne rationelle forventningsligevægte. Argumentationen for denne fremgangsmåde bygger på, at enhver anden forventningshypotese må lede til systematiske fejl i forventningerne. Agenterne kan ikke undgå at observere dette og vil revidere deres forventningsdannelse. En ligevægt må derfor være karakteriseret ved rationelle forventninger.

Argumentet kan umiddelbart lyde plausibelt, men det bygger grundlæggende på en elementær fejlslutning. En model beskriver ikke, hvordan agenter ville opføre sig, dersom de havde levet i det

simple og gennemskuelige model-univers. Den giver et simpelt og abstrakt bud på, hvordan modelbyggeren tror, folk opfører sig i en kompleks virkelighed. Hvis den virkelige verden havde været lige så simpel som økonomernes stiliserede modeller, så ville det ganske rigtigt være svært at se, hvordan f.eks. en adaptiv forventningsdannelse kunne overleve ret længe. I en sådan simpel og mekanisk verden ville man – måske – også med rimelighed kunne tro, at en læreproces hurtigt ville lede agenterne frem til rationelle forventninger. Men sådan ser verden ikke ud. De simple modeller må ikke forveksles med den komplekse virkelighed. Forventninger dannes i en kompleks virkelighed, og *a priori* er der ingen grund til at tro, at alle agenter danner de samme forventninger. Ej heller er der grund til at antage, at agenternes forventninger svarer til den specielle approksimation til virkeligheden, som modelbyggeren har valgt at fokusere på. Modelapproksimation er – formodentlig og forhåbentlig – tilpasset netop de spørgsmål, som modelbyggeren ønsker at undersøge – spørgsmål, der ikke nødvendigvis indgår med stor vægt i bestemmelsen af enkeltagenters økonomiske adfærd.¹⁶

Principielt kunne det selvfølgelig tænkes, at alle i den virkelige verden delte det samme syn på de økonomiske sammenhænge, og at alle modelbyggere blot artikulerede denne fælles vision. Men denne *empiriske* hypotese er der ikke meget, der taler til fordel for.

Slutteligen skal det måske bemærkes, at der ikke blot er brug for at overveje den mikroøkonomiske adfærd, når man konstruerer en makromodel. Mikroadfærd finder sted indenfor nogle makroøkonomiske rammer. Helt banalt så afhænger folks præferencer mht f.eks. baseball eller fodbold (i europæisk forstand) typisk af, hvilket samfund de er vokset op i. Mere generelt er der ingen grund til at tro, at mikroøkonomiske præferencer og adfærd er uafhængige variable, der kan beskrives og forstås uden reference til institutionelle og makroøkonomiske forhold.¹⁷ Hvis man vil tale om mikroøkonomiske fundament for makroteorien, bør man derfor erindre sig, at der også er behov for et makroøkonomisk fundament for mikroteorien.

Noter

1. Hamouda og Harcourt (1988) giver en generel oversigt over post keynesiansk teori. I lærebogsform dækker Davidson (1994) en amerikansk tradition med vægt på usikkerhed og pengepolitiske aspekter, mens Arestis (1992) i højere grad er inspireret af Kalecki og Cambridge-økonome Kaldor og Robinson.
2. Strukturel ledighed – f. eks. som følge af fagforeningskrav om høje lønninger – er ikke 'ufrivillig' i Keynes's forstand, men betegnes eksplicit som 'frivillig' (Keynes (1936, p. 6)). Keynes's 'fuld beskæftigelse' svarer således til 'strukturel ligevægtsledighed'.
3. Fordelingseffekter og forskellige psykologiske effekter behandles også i kapitlet. Desuden pointeres det, at for en åben økonomi kan et fald i pengelønningerne (eller en devaluering) give ekspansive effekter via udenrigshandelen, men på bekostning af andre lande, jfr Axel Mossins bidrag til dette nummer af Samfundsøkonomen.
4. »[T]he demand schedules for particular industries can only be constructed on some fixed assumption as to the nature of the demand and supply schedules of other industries and as to the amount of aggregate effective demand. It is invalid, therefore, to transfer the argument to industry as a whole unless we also transfer our assumption that the aggregate effective demand is fixed. Yet this assumption reduces the argument to an *ignoratio elenchi*. ... if the classical theory is not allowed to extend by analogy its conclusions in respect of a particular industry to industry as a whole, it is wholly unable to answer the question what effect on employment a reduction in money wages will have« (GT p 259-260).
5. Eksemplet bygger på Skott (1997).
6. Fagforeningen optræder således som Stackelberg-leder i spillet mellem fagforening og regering.
7. Eksemplet ovenfor illustrerer skrøbeligheden i det teoretiske argument. Se f.eks. Forder (1996) for en diskussion af nogle principielle problemer i den empiriske litteratur og Cukierman og Lippi (1997) for empiriske resultater, der viser en sammenhæng mellem pengepolitik og beskæftigelse.
8. Jeg har berørt disse aspekter mere udførligt i et tidligere indlæg i Samfundsøkonomen (Skott (1994)).
9. Analysen her bygger på Skott (1991, 1998).
10. Hvor store inflationsomkostningerne er, afhænger af forventningsdannelsen og af de præcise funktionsformer.
11. Mens der er generel enighed blandt post keynesianere om, at NAIRU begrebet kan være yderst misvisende, findes der forskellige bud på præcist hvilke faktorer, der bestemmer løndannelsen. Fællesnævneren, hvis en sådan findes, er en pointering af betydningen af bredere sociologiske og institutionsmæssige forhold (se f.eks. Cornwall (1994), Galbraith (1997)). Hysteresekonklusionen deles af de fleste post-keynesianere, men det er værd at nævne at Kalecki-inspirerede bidrag trækker i en noget anden retning. Allerede i 1943 forudsagde Kalecki, at

»[t]he assumption that a Government will maintain full employment in a capitalist economy if it only knows how to do it is fallacious. ... Indeed, under a regime of full employment 'the sack' would cease to play its role as a disciplinary measure. The social position of the boss would be undermined and the self assurance and class consciousness of the working class would grow. ... In this situation a powerful block is likely to be formed between big business and the *rentier* interests, and they would probably find more than one economist to declare that the situation was manifestly unsound« (Kalecki (1971, pp. 138-144)).

Her er der også tale om endogene ændringer i ligevægtsledigheden (i moderne sprogbrug), men disse ændringer giver ikke anledning til hysterese i ledigheden. Teorien diskuteres nærmere i Skott (1992).

12. Selv i USA forklares data midlertid næsten lige så godt af en model, hvori den 'strukturelle ledighed' mekanisk sættes lig med et flydende gennemsnit af de foregående 5 års faktiske ledighed (Solow (1990)).

13. McDonald (1995) har grafiske fremstillinger af Phillips kurven for både mellem- og efterkrigstiden for en lang række lande.

14. Se Skott (1996).

15. De fleste agenter har endog en usikker fornemmelse for den faktiske størrelse af variable, hvis fremtidige værdi de formodes at have rationelle forventninger om. Nannestad og Paldam (1998, p. 20), f.eks., konkluderer at »our main finding is that, apart from unemployment, people know little about the economy«.

16. Det er de færreste, for eksempel, der udfra en forståelse af det offentlige intertemporale budgetbetingelse forsøger at beregne effekterne af en skattelettelser på egne fremtidige skatter og forbrugsmuligheder.

17. Se f.eks. Bowles (1998).

Litteratur

Arestis, P. (1992) *The Post-Keynesian Approach to Economics*. Edward Elgar.

Blanchard, O. og Jimeno, J. (1995) »Structural Unemployment: Spain vs Portugal«. *American Economic Review Papers and Proceedings*, May, 212-218.

Blanchard, O. and Katz, L. (1997) »What we Know and Do Not Know about the Natural Rate of Unemployment«. *Journal of Economic Perspectives*, 11, pp. 51-72.

Bowles, S. (1998) »Endogenous Preferences: the Cultural Consequences of Markets and Other Economic Institutions«. *Journal of Economic Literature*, XXXVI, March, pp. 75-111.

Cornwall, J. (1994) *Economic Breakdown and Recovery*. M.E. Sharpe.

Cukierman, A. og Lippi, F. (1997) »Central Bank Independence, Centralization of Wage Bargaining, Inflation and Unemployment – Theory and Evidence«. Mimeo.

Davidson, P. (1994) *Post Keynesian Macroeconomic Theory*. Edward Elgar.

Forder, J. (1996) »On the Assessment and Implementation of 'Institutional' Remedies«. *Oxford Economic Papers*, 48, pp. 39-51.

Galbraith, J.K. (1997) »Time to Ditch the NAIRU«. *Journal of Economic Perspectives*, 11, pp. 93-108.

Hamouda, O.F. og Harcourt, G.C. (1988) »Post-Keynesianism: from Criticism to Coherence?« *Bulletin of Economic Research*, januar, pp. 1-33.

Kalecki, M. (1971) *Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy*. Cambridge University Press.

Keynes, J.M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Macmillan.

McDonald, I. (1995) »Models of the Range of Equilibria«. I R. Cross (red.) *The Natural Rate of Unemployment – Reflections on 25 Years of the Hypothesis*. Cambridge University Press.

Nannestad, P. og Paldam, M. (1998) »What Do Voters Know about the Economy? – a Study of Danish Data 1990 to 1993«. Mimeo.

Skott, P. (1991) »Efficiency Wages, Mark-Up Pricing and Effective Demand«. I J. Michie (red.) *The Economic of Restructuring and Intervention*, Edward Elgar.

Skott, P. (1992) »Inflation, Unemployment and the Distribution of Income«. I B. Amoroso og J. Jespersen (red.) *Macroeconomic Theories & Policies for the 1990s*. Macmillan.

Skott, P. (1994) »Spildte muligheder«. *Samfundsøkonomen*, oktober, pp. 27-33.

Skott, P. (1996) »Strukturledighed, Phillipskurver og dansk økonomisk-politisk debat«. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 134, pp. 61-73.

Skott, P. (1997) »Stagflationary Consequences of Prudent Monetary Policy in a Unionized Economy«. *Oxford Economic Papers*, 49, 609-622.

Skott, P. (1998) »Wage Formation and the (Non-) Existence of the NAIRU«. *Economic Issues*, forthcoming.

Solow, R. (1990) *The Labor Market as a Social Institution*. Blackwell.